

kov, to se pravi, da je v njih povezoval znanje iz jezikoslovja, slovstvene in drugih vej folkloristike in etnologije. Nagnjenost do literature izpričujejo njegove razprave, ki niso prenesle stroge metodološke in terminološke discipline, in zadnja leta še očitneje lastno ustvarjanje, ko je strokovna dognanja (o škržadih) do zadnjega predstavljal kar v verzih. Že prej se je bila njegova umetniška narava posrečeno združila z njegovo filološko natančnostjo v razpravi o dišečih narcisah, za katere je po celotnem slovenskem etničnem ozemlju poiskal na desetine lokalnih imen, od katerih se mu je najbolj priljubilo *bedenica*.

Milko Matičetov je bil veliko raje na terenu kot v kabinetu. Njegov strokovni nazor je izhajal iz lastne empirične izkušnje in na tej podlagi je cenil zemljepisno-zgodovinsko metodo, ki ima za

nalogo rekonstruirati prostorsko in časovno razvoj ali propad posameznega sižerja.

Kot nenadkriljiv terenski delavec je imel pred očmi celotno slovensko etnično ozemlje, vendar se je najraje posvečal obrobim pokrajinam: Posočju, Slovenski Istri, Krasu, Zgornji Savski dolini, Koroški, Prekmurju in Porabju, dokler ga ni popolnoma očarala Rezija in ga tudi najbolj proslavila. Veliko jezikovnega in folklornega gradiva iz te samotne doline pod Kaninom je rešil pozabe in čaka na objavo, čeprav mu je dalo priložnost za številne članke in razprave o mitoloških temah, ki segajo tja v antiko. Toda občutljivost umetnika ga je vlekla k prvobitni naravi in vedno raje se je družil z rožicami, zvernicami in škržadi.

DROBCI SPOMINA NA JADRANA STERLETA (1949–2014)¹

Naško Križnar

Z Jadranom Sterletom sem se bežno srečeval, ko me je poiskal kot sogovornika v njegovih oddajah o kulturi, zlasti o etnoloških temah. Ker je imel rad zahodni slovenski prostor, od koder je sam doma, je cenil moje poznavanje severne Primorske, pozneje pa tudi etnografskega filma. Čeprav so mi njegove teme ustrezale, je veliko misli ostalo nedorečenih zaradi moje treme pred kamero. Morda sem ga razočaral tudi pred leti, ker mu nisem pritrjeval, ko je želel, da bi kulturna dediščina v televizijskem mediju služila eksplicitno kot sredstvo za kulturno etnično ozaveščanje gledalcev. Kljub temu verjamem, da bi se pred njegovo kamero še srečala, saj je bil vedno na tekočem z raziskovalnimi temami številnih posameznikov.

Z Jadranom sva si bila blizu zaradi skupnega doživljanja t. i. šestdesetih let in našega tedanjega hipijevstva, kateremu je ostal zvest do konca. To »zarotniško prijateljstvo« je trajalo še zlasti, dokler je bil živ Tomaž Kralj, Jadranova desna roka pri ustvarjanju televizijskih oddaj. O Jadranovem hipijevstvu priča npr. njegova »noša« pred kamero, sprva brki, brada in dolgi lasje, pozneje čop na temenu, poraščenost in obvezne kavbojke. Te noše ni zamenjal niti ob najresnejših temah svoje televizijske oddaje *Humanistika*.

V mojem spominu bo Jadran ostal človek, ki je v svojem življenju naredil veliko koristnega. Na male ekrane je pripeljal številne malo poznane prvine kulturne dediščine in njihove ustvarjalce. Bil je predan poslanstvu televizijskega medija na eni in krepitvi vloge humanistike na drugi strani. Takim ljudem se v Sloveniji prislovično dela krivica, saj niso pravoverni sledilci

utečenih položajev in praks, temveč vztrajno iščejo in odpirajo nove poti.

Tanja Tomažič

Z Jadranom se nisva poznala iz študentskih let. Že zdavnaj sem bila v službi, ko je začel študirati. Na oddaje, povezane z njegovim imenom, sem postala pozorna, ko se je začel pojavljati na televiziji. Bile so zanimive in nekaj posebnega, in kmalu sem izvedela, da je pripadal generaciji, ki je veliko popotovala že v študentskih letih. Zvedavi študenti niso hodili na izlete, ampak so želeli s svojimi očmi videti in na lastni koži preskusiti, kar so jim predavali po knjigah na etnologiji.

Potem pa se je nekoč, na prelomu stoletja, zgodilo, da se je kot »eden glavnih« pojavil v skupini televizijcev, ki so prišli posnet razstavo v Slovenski etnografski muzej. Po naključju sem bila avtorica razstave o igračah, ki smo jo do tedaj že skoraj postavili. Ne vem, kdo mu je svetoval, da bi morda bilo zanimivo za televizijske gledalce.

Zame kot avtorico je bila tema seveda zanimiva, a vem, da sem se sprva skoraj v zadregi začela pogovarjati z Jadranom. Kakšno presenečenje, nič mu ni bilo odveč, čas, ki smo ga prebili skupaj, se mu je zdel koristen, ker je spet zvedel nekaj novega: »Ravno take karte sem imel, pa tak skiro, pa tak avtomobilček!« Posnel je skoraj vse predmete, besedilo, čakala jih je montaža v studiu. Kar je bilo zame novo, je bila zanj rutina.

Po tem snemanju nisva več delala skupaj, še dostikrat pa sva se srečala, mimogrede. In takrat je bilo zanimivo izvedeti, kaj dela v tistem času ali pa kaj je delal zadnje mesece, ko ga ni bilo v Ljubljani. Vedno pa je bil videti nekoliko skrivnostno ali pa so bile takšne le teme njegovih raziskovanj. Spominjam se, da mi je, kar z nekakšnim obžalovanjem, čez nekaj mesecev po snemanju v muzeju prinesel zgoščenko: »Žal mi je, a oddaje ne bo,

¹ Več o življenju in delu Jadrana Sterleta v prispevku MMC RTV SLO (Spletni vir).

* Izr. prof. dr. Naško Križnar, univ. dipl. etnol. in arheol., upokojeni znanstveni svetnik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. 1000 Ljubljana, Novi trg 2, nasko@zrc-sazu.si; Tanja Tomažič, dipl. etnol., upokojena muzejska svetnica. 1000 Ljubljana, Celovška 136, tanja.tomazic@gmail.com; Nadja Valentinčič Furlan, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., anglistka, muzejska svetovalka, Kustodiat za etnografski film, Slovenski etnografski muzej. 1000 Ljubljana, Metelkova 2, nadja.valenticic@etno-muzej.si; mag. Polona Sketelj, dipl. etnol. in bibliot., muzejska svetovalka, Kustodiat za notranjo opremo in stavbarstvo, Slovenski etnografski muzej, 1000 Ljubljana, Metelkova 2, Polona.Sketelj@etno-muzej.si; dr. Ingrid Slavec Gradišnik, dipl. etnol. in slav., znanstvena svetnica, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. 1000 Ljubljana, Novi trg 2, ingrid.slavec-gradisnik@zrc-sazu.si.

Jadran Sterle v montaži.
Foto: Stane Sršen, Ljubljana, 2002.

zastonj sva delala, menda ne bi bila dovolj zanimiva za širši krog gledalcev. Pa se mi je zdelo škoda, da bi vsaj v muzeju ne dobili tega materiala.« Pa še to: ko sem se ob prvem srečanju zmotila in mimogrede Jadranu pripela zraven še Krta, se je zasmejal in dejal, da ga to niti najmanj ne moti. In mislim, da ga res ni.

Nadja Valentinčič Furlan

Z Jadranom Sterletom sva se prvič srečala v Slovenskem etnografskem muzeju, tedaj še na Prešernovi ulici, verjetno na odprtju katere od razstav okoli leta 1992. Name je naredil močan vtis: z malega ekrana sem ga poznala kot osrednjega novinarja za področja etnologije, muzejstva, pravzaprav družboslovja na splošno, obenem pa je bil v komunikaciji preprost, naraven, neposreden in vedno pozitivno naravnat. Poznal je ogromno ljudi, dela se je loteval z vizijo, njegova energija je pritegnila in navdušila ljudi. V tistem obdobju je pripravljaval prispevke za *Osmi dan*, *Oči kritike* in *Forum*, te oddaje je pogosto tudi vodil in pri tem izkopal zavidanja vredno razgledanost, načitanost, komunikativnost in znanje jezikov. V času, ko sem bila zaposlena v Službi za dokumentacijo in arhiviranje na Televiziji Slovenija, se mi je odkril vpogled v nastajanje nekaterih njegovih prispevkov in oddaj. Ko sta s »kompanjonom« – režiserjem Tomažem Kraljem, s katerim sta bila do Tomaževe smrti neločljiva ustvarjalna dvojica, prihajala po arhivske posnetke, sta včasih razlagala svoje vizije, spet drugič pripovedovala anekdote s snemanja. Po objavi sem marsikatero od teh oddaj tudi dokumentirala in arhivirala.

Jadran Sterle je leta 1997 ustvaril povsem novo oddajo *Humanistika* s pregledom knjig, razstav, posvetov in posebnih dogodkov, kot so okrogle obletnice muzejev, inštitutov, oddelkov in revij. Nekateri *Humanistike* so bile mozaične, druge tematske; mnoge od njih posvečene etnologiji, še pogosteje pa arheologiji, posebno izkopavanjem na slovenskem cestnem križu. Odkar je Televizija Slovenija leta 2005 to oddajo ukinila, etnološke, muzeološke in družboslovne teme medijsko niso več sistematično predstavljene, ovrednotene in promovirane. Jadran Sterle se je potem usmeril v pripravo 30 ali 50 minutnih dokumentarnih oddaj in kamero pogosto usmeril k dediščini vseh vrst. Zelo rad je snemal rodni Kras, ki ga je – in njegove ljudi – tudi dobro poznal. Mnoge dokumentarce Jadrana Sterleta smo premierno ali ob ka-

Jadran Sterle med snemanjem filma o pastirskih hiškah.
Foto: Jožica Zafred, Kras, 2008

kšnem posvetu prikazovali tudi v Slovenskem etnografskem muzeju: izjemen dogodek smo ustvarili ob predstavitvi dokumentarca *Korenine slovenskega morja*, ki smo ga septembra 2006 v večernem polmraku predvajali na platno pred muzejem, na našem »malem morju na muzejski ploščadi« pa so plavale barčice iz papirja. Jadranova oddaja o slovenskem ribištvu na Tržaškem je nastajala ravno v času, ko smo v SEM snemali filmsko biografijo čupe Marije za našo stalno razstavo *Med naravo in kulturo*, zato smo muzealci in televizijska ekipa združili moči pri snemanju veslanja z repliko čupe na Tržaškem. To je bil precejšen logistični podvig: Franko Košuta, eden glavnih protagonistov televizijskega dokumentarca, je poskrbel za barko in motorni čoln za prevoz ekipe in čupe iz Sosljanskega zaliva do zaliva Pri čupah, mi pa smo za veslanje nagovorili upokojenega ribiča Ladija Grudna Martinčevega iz Nabrežine, ki je pritegnil še mladega Aleksandra Tretjaka Bibca iz Križa. Dogodek smo posneli z dvema kamerama, vsak producent s svojo; zaradi različnih tehnologij posnetkov nismo kombinirali. Na predstavitev Jadranevega filma so v Ljubljano prišli tudi mnogi Tržaški Slovenci, ponosni na svojo ribiško dediščino; nekateri od njih, predvsem mlajši, so takrat na naši razstavi prvič videli izvorno čupo Marijo.

Zdi se, da je v zadnjem obdobju Jadran Sterle spet našel enakovrednega sogovornika v režiserju Tugu Štiglicu, s katerim sta posnela vrsto dokumentarno-igranih oddaj in kratkih igranih filmov. Mnogi se tematsko nanašajo na revolucionarne in protifašistične vsebine kot so Tržaški proces, organizacija TIGR ali himna Primorcev, kot da sta avtorja želela preprečiti zamiranje zgodovinskega spomina. Žal mi je, da njunega TV dokumentarca *Primorska himna* navsezadnje nismo uspeli pokazati v sklopu dogodkov Tematske poti Na svoji zemlji na Grahovem ob Bači: na dan kulture nam jo je zagodel žled, poleti pa nas je dosegla še žalostna novica, da Jadrana Sterleta ni več.

Polona Sketelj

Jadrana Sterleta se spominjam še kot študentka. Najine poti so se stikale ob različnih kulturnih dogodkih. Takrat je bil Jadran v službi, sama pa sem se dogodkov udeleževala kot obiskovalka. Opazila sem ga kot novinarja, ki je bil redno navzoč na dogodkih, povezanih z etnološkimi vsebinami in muzeji.

Z Jadranom sva se začela srečevati drugače, ko sem se zaposlila v Slovenskem etnografskem muzeju. Zvesto in redno je spremljal razstave in druge dogodke našega muzeja. Tako sem se v pogovoru z njim pred kamerami kmalu znašla tudi sama. Bil je prijeten sogovornik, vedno se je temeljito pripravil na pogovor in poznal vsebino, o kateri je tekel pogovor. Z njim pred kamero je bilo, kot da kamere ne bi bilo: sproščeno, zanimivo, kakor da se pogovarjaš ob kavi s prijateljem. In tudi sicer, ko sva se srečevala brez kamer, so naju družile skupne vsebine: slovensko obrežje, Nabrežina, Križ, čupa, ribištvo, oljarstvo, pastirske hiške, kraška arhitektura – vsebine, ki so bile tesno povezane z njegovim življenjem in najinim strokovnim delom in naravnostjo.

Zelo dobro se spominjam snemanja ob razstavi *Slovensko pomorsko ribištvo*, ki sem jo kot kustosinja gostujoče razstave v Slovenskem etnografskem muzeju postavila z avtorjem razstave, Brunom Volpijem Lisjakom iz Trsta. Že takrat sem v pogovoru z Jadranom pred kamero začutila, da bo tudi sam nekoč v prihodnosti prispeval pomembno delo o slovenskem ribištvu. In res je čez leta posnel dokumentarni film *Korenine slovenskega morja*. Na domačine, ki so mu razkrili del svojega življenja, je naredil izjemen vtis in z navdušenjem so mi pripovedovali o njem. Doživeli so ga prav tako kot jaz: kot sproščenega, naravnega, pozornega človeka z veliko predanostjo in veseljem do dela, ki ga je opravljal. Še so si ga želeli srečati. Tudi sama sem si želela tega. Pa je bilo zadnjič, ko sva se srečala na ploščadi pred muzejem. Tako kot vedno, sva se toplo in prijetno pozdravila in si izmenjala nekaj besed, ki sva jih sklenila s skupnimi načrti za prihodnost. Dogajalo naj bi se na ploščadi pred muzejem. Potem Jadrana ni bilo več. Prepričana sem bila, da ga je odnesel vrtnec dela, snemanj, raziskovanja. Nato sem izvedela, da je odšel za vedno.

Ostaja njegovo delo, *Osmi dan, Humanistika*, spomin na skupna snemanja in pogovore. Kot da tisto srečanje pred muzejem ni bilo zadnje, kakor da se vedno znova vrača.

Ingrid Slavec Gradišnik

Jadran je bil, ob vsem drugem, prijateljske vrste človek. Ko te s takšnim človekom kaj poveže, te zveže tako rekoč za zmeraj, in čeprav od srečanja do srečanja mine veliko časa, se zdi, kakor da se je prejšnje zgodilo predvčerajšnjim ali pred tednom dni. Mojemu spominu sta ušla kdaj in kje najinega prvega srečanja. Med knjigami, ki so se nalagale na police v študentskih letih, so bila tudi njegova *Pisma iz Havane*. Takrat je bil zame prvi sodobni

popotnik, blizu moji duši in duhu. Srečanja v Ljubljani so bila v naslednjih desetletjih povezana z etnologijo in takšnimi ali drugačnimi avanturami duha, ki jih je Jadran znal vedno prizemljiti – med njimi je bilo nešteto takšnih, ki so se zares rodile iz zemlje ali pa so v njej počivale. Dokončno jih je ozemljal z besedami in podobami. In z obojimi je bil nadvse spoštljiv. K vsakemu naslednjemu cilju sta ga gnali silna vedoželjnost in skrb, da bosta šli znanje in zavest o tem, o čemer so tekle besede in gibljive slike, ljudem ne le v spomin, ampak do srca. Na vsako takšno pot se je pripravljaj nadvse temeljito: vsak, ki je kdaj sodeloval z njim, je lahko hitro zaznal njegovo angažiranost in kritičnost, objeti z intimno naklonjenostjo. Najbrž ni pretirano reči – z ljubeznijo, čeprav utegne zveneti patetično. Ampak Jadran je bil človek, ki je kar naprej z drugimi delil svojo ljubezen do človeškega znanja, modrosti, ustvarjalnosti, življenja. Včasih sva se srečala v Kopru, oba sva tam imela nekaj domačega, in najprej sva bila Primorca, ki dihata morski zrak, kjer diši Istra, kjer so še vedno sledi bolečih mej, hkrati pa se svet odpira v toplo in pisano Sredozemlje. Niti pogovorov je tkal tudi genius loci.

Ko sva se pred približno poldrugim letom ob zajetnem kupu novih etnoloških knjig pogovarjala o tem in onem, je obžaloval, kar nekoliko bolelo ga je, da se posluš za duhovna obzorja krči in da iz leta v leto vse bolj usihajo možnosti za, danes bi rekli, »projekte«, ki so mu bili najljubši – filmi o modrosti, tokovih časa in meandrih tradicij ter oddaje, kakršna je bila *Humanistika*, ki jo marsikdo pogreša od hipa, ko se je odvrtila zadnja. V tem smislu smo imeli »boljši« prejšnji čas. Jadran seveda ni bil človek, ki bi obupal. Delal je nenehno in vedno imel spisak zamisli za naprej. Ko sem mu pripovedovala o zadnjih inštitutskih raziskavah, so mu oči žarele, zamikal ga je film o projektu Etnofolk ali o kaki izbrani temi iz kulturne dediščine. Napovedal se je na obisk in nekajkrat sva premaknila označeni dan na koledarju. Njegov čas naju je, kakor že večkrat prej, tokrat dokončno prehitel.

Jadranov prezgodnji odhod je prehitel tudi nas, etnologe, da bi se mu mogli vsi skupaj v živo zahvaliti s priznanjem za njegovo nadvse dragoceno sopotništvo na naših poteh med ljudmi in potovanjih po bližnjih in daljnih krajih. Hvala, da smo lahko skupaj tkali in v spomin zapisovali enkratne in neponovljive podobe življenja.

Spletni vir

MMC RTV SLO [A. K.]: *Slovo Jadrana Sterleta, svetovljana, ki je plaval proti toku*, 18. 7. 2014; <http://www.rtvlo.si/kultura/film/slovo-jadrana-sterleta-svetovljana-ki-je-plaval-proti-toku/342222>, 3.11. 2014.

